

УДК 336.7

О. С. Коваленко,

аспірант, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СТАН БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

O. Kovalenko,

postgraduate, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

THE STATE OF BANK LENDING OF AGRICULTURAL SECTOR SUBJECTS OF UKRAINE

У статті проаналізовано стан банківського кредитування суб'єктів аграрного сектору економіки України, визначено основні проблеми, що стримують залучення кредитних ресурсів сільгоспвиробниками та, на основі отриманих результатів дослідження, запропоновано шляхи їх вирішення.

The article is about the bank lending of the subject of the agriculture of Ukraine. The main problems that constrain process of attraction credit resources to agrarian are determined. Based on the results of the investigation the possible ways of their resolution are explored.

Ключові слова: сільськогосподарські (аграрні) підприємства, аграрії, банківський кредит, кредитування сільського господарства, пільговий кредит, кредитні ресурси, кооперативні банки.

Key words: farms, agrarians, bank loan, agricultural lending, preferential credit, credit resources, cooperative banks.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Аграрний сектор становить значну частку ВВП та є одним з основних джерел валютних надходжень у країну. Так в минулому в 2014 році сільське, лісове та рибне господарство склали майже 10% валового внутрішнього продукту України (без урахування АРК) [6]. Експортний потенціал України в даному напрямі лише набирає обертів, вітчизняні виробники починають опановувати нові ринки збуту, в тому числі європейський, що свідчить про конкурентоздатність та якість продукції. Окрім того, розвинене сільське господарство — це гарантія продовольчої безпеки держави та база для її розвитку. Реалізація інвестиційних проєктів, оновлення матеріально-технічної бази, поповнення оборотного капіталу в аграрному секторі потребують залучення додаткових коштів. Не завжди існує можливість зробити це за рахунок власних коштів. Ринок цінних па-

перів в Україні нерозвинутий та значно поступається банківській системі. Саме тому потреба в додаткових коштах може бути вирішена шляхом залучення кредитних ресурсів. Однак через існування низки проблем це являє собою доволі складне завдання. Виявлення цих проблем та потреба в пошуку шляхів їх вирішення зумовлюють актуальність даного дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, ДЕ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Питанням кредитування суб'єктів аграрного сектору економіки займалися Вдовенко Л.О. [1], Дадашев Б.А. [3], Фаюра Н.Д. [7], Шиян Д.В. [8].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз стану банківського кредитування суб'єктів аграрного сектору України, виявлення та дослідження основних проблем, пошук можливих шляхів їх вирішення.

Рис. 1. Структура ВВП України, 2014 р., %

Джерело: власні розрахунки на основі статистичної інформації НБУ [6].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Аграрний сектор України демонструє високі темпи розвитку впродовж останніх років. Обсяг продукції сільського господарства з 2008 року виріс більш ніж удвічі та склав 370,8 млрд грн. у 2014 році [6]. За результатами минулого року частка в структурі ВВП склала 10,25% (рис. 1).

Специфіка сільськогосподарського виробництва обумовлює необхідність авансування коштів на відносно тривалий період часу, який в залежності від спеціалізації і фінансового стану підприємства може вимірюватися роками. Тому практично усі сільськогосподарські підприємства, незалежно від форми власності і способу виробництва, в практиці господарської діяльності вимушені вдаватися до залучення коштів (капіталу) [7].

Капітал банківської системи відіграє важливу роль у фінансуванні діяльності суб'єктів аграрного сектору економіки, підтвердженням чого є досвід країн Західної Європи, де подекуди частка банківських кредитів досягає 50%. До країн з найбільш високою питомою вагою позикових коштів в основному капіталі сільського господарства належать Англія, ФРН, Франція, Італія, Австрія і скандинавські краї-

ни. Починаючи з 60-х років ХХ ст. частка загальної кредитної заборгованості в аграрному капіталі цих країн досягла в Англії і ФРН близько 50 %, у Франції — більше 40 %, Італії і Австрії — більше 30% [8].

На кінець квітня поточного року портфель кредитів суб'єктів сільського господарства становив 57,024 млрд грн., а це майже 7% загального кредитного портфеля. У розрізі регіонів на м. Київ та Київську область припадає більше 53% (30,6 млрд грн.), решта — всі інші області (за виключенням тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя). Окрім Київської області та м. Києва, найбільше кредитів отримали аграрії Дніпропетровської обл. (5,3 млрд грн.), Миколаївської (4,7 млрд грн.), Львівської (2,3 млрд грн.), Харківської (2,1 млрд грн.), Полтавської областей (1,98 млрд грн.). Найменший обсяг кредитів наданий Чернігівській (213 млн грн.), Івано-Франківській (194 млн грн.), Луганській (173 млн грн.), Житомирській (120 млн грн.) та Закарпатській (65 млн грн.) областям. Таким чином, очевидним стає суттєвий диференційний розподіл кредитів між регіонами [2].

За строками користування кредитними ресурсами переважають середньострокові (від 1 до 5 років), які складають понад 49%. Вагому частку також мають короткострокові кредити (до 1 року) — майже 47%; довгострокові ресур-

си(більше 5 років) становлять незначну частку (близько 4%). Активне використання середньострокових ресурсів свідчить про використання фінансування для реалізації інвестиційних проектів, а не лише для поповнення обігових коштів.

Високий ризик для банківських установ несе валютна структура — майже 44% портфеля. Особливо це підвищується в умовах коливання національної валюти [2].

Основними проблемами кредитного забезпечення аграрного сектору економіки (рис. 2) є недостатність кредитних ресурсів для забезпечення розширеного відтворення та розвитку середнього і малого бізнесу на селі; висока вартість банківських кредитів; складність процедур одержання кредитів; неможливість надання у заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення або прав оренди на них; відсутність гарантійного механізму при залученні кредитів [3].

Відсутність ліквідної застави — основні засоби аграріїв зношені, готова продукція несе підвищені ризики, оскільки швидко псується та потребує спеціальних умов зберігання.

Високі ризики галузі та відсутність ліквідної застави спричиняють високі відсоткові ставки за кредитними ресурсами. Переважно для аграрних виробників вони є вищими ринкових.

У цілому ставки за кредитами для сільськогосподарських підприємств коливаються в різних банківських установах, хоча рідко зустрічаються найвищі і найнижчі їх значення. Тобто існує певне, чітко виражене, домінування одного рівня процентних ставок всіма працюючими банківськими установами [1].

Невирішеність питання ринку землі. Відповідно до "Земельного кодексу України" до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2016 року, не допускається купівля-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення як державної та комунальної форм власності, так і приватної [5], що унеможливує використання її в якості застави. Виходячи з цього, а також зі значної зношеності матеріально-технічної бази аграрних виробників, банки не поспішають збільшувати кредитні портфелі в даному напрямі. Якщо кредити аграріям й надаються, то за надто високими ставками, які є вищими за ставки для інших галузей економіки.

Наявність альтернативи. Інші галузі економіки мають менший ризик, більш ліквідну заставу та достатній рівень прибутковості. У зв'язку з цим банківські установи надають кредиту-

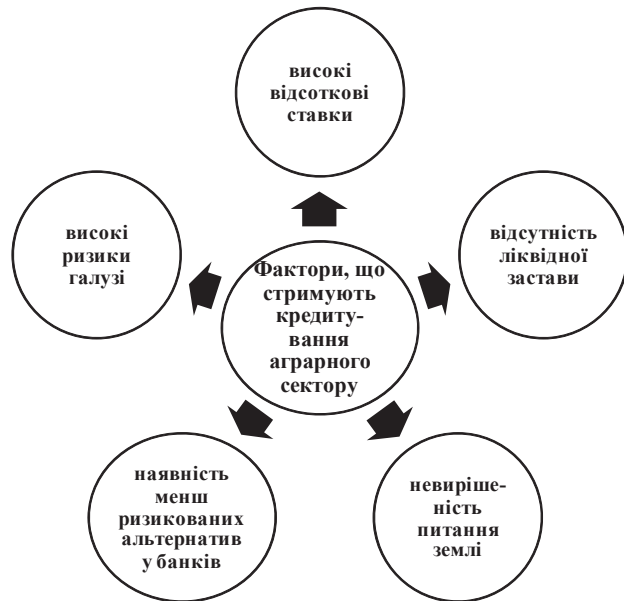

Рис. 2. Фактори, що стримують кредитування аграрного сектору

ванню суб'єктів інших галузей економіки ніж сільського господарства.

Стимулювання банківського кредитування сільськогосподарських виробників можливе на двох рівнях — державному та приватному. До першого рівня відносяться заходи, які знаходяться в полі компетенції державних органів, адже від регулювання останніх залежать умови, в яких функціонуватимуть суб'єкти сільського господарства та фінансові установи. Окрім того об'єктивна необхідність державної підтримки зумовлюється важливістю аграрного сектору в структурі народного господарства та високими ризиками, що притаманні галузі. Одним з проявів такої підтримки є надання кредитів на пільгових умовах. Переважно це проявляється в компенсуванні частини витрат на відсотки, що фактично робить відсоткову ставку за кредитними ресурсами для аграрних формувань нижчою за ринкові. Дана практика закладена в бюджеті на поточний 2015 рік, де фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів планується в сумі 300 млн грн. [4]. Беручи до уваги масштаби галузі (більше 160 млрд грн. (близько 10% ВВП) в 2015 році) дана сума є незначною. Однак в минулому році зазначена стаття видатків бюджету була взагалі відсутня, тому кроки держави в даному напрямі можна розцінювати як позитивні.

Важливість ролі держави в даному питанні підтверджує й практика інших держав. У деяких країнах помітну участь у кредитуванні аграрної сфери беруть спеціалізовані державні банки. Одним з таких банків є Сільськогоспо-

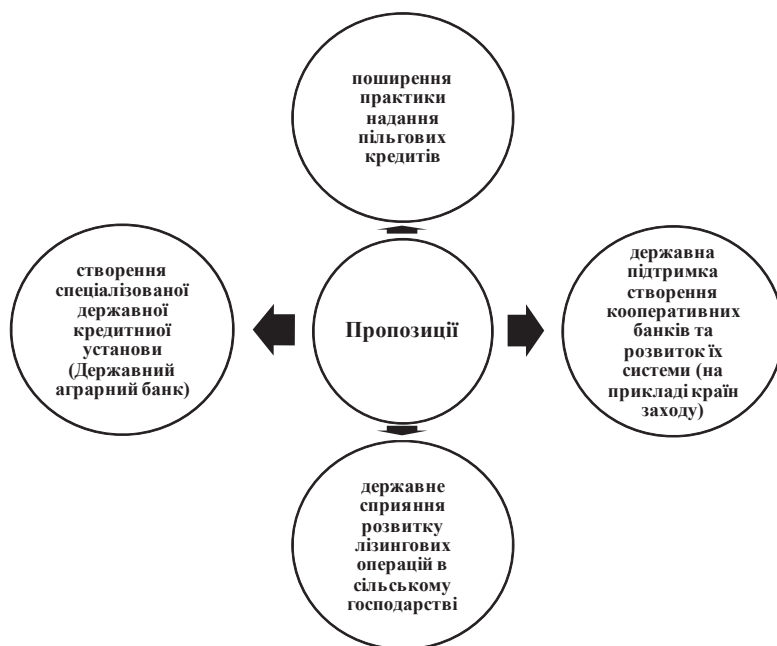

Рис. 3. Пропозиції направлені на активізацію банківського кредитування аграрного сектору України

дарський рентний банк Німеччини. Основним напрямом банківській діяльності є середньо- і довгострокове кредитування аграрного і продовольчого секторів. У своїй діяльності банк не вступає в пряму конкуренцію з комерційними банками. Видача кредитів здійснюється лише через інші банки. Щорічний прибуток після дотування резервних фондів використовується для виконання завдання по сприянню сільськогосподарським і лісгосподарським підприємствам [8]. Враховуючи досвід розвинутих країн, актуальним для України є створення державної фінансово-кредитної установи — Державного аграрного банку, який би спеціалізувався на фінансуванні аграрного сектору економіки, надаючи кредити та гарантії аграріям, купуючи їх боргові цінні папери. Глибока спеціалізація на кредитуванні сільського господарства дозволить більш точно оцінювати існуючі ризики та приймати відповідні виважені рішення. До того ж, окрім виконання основних функцій фінансова установа може займатися наданням додаткових суміжних послуг: оцінкою інвестиційних проектів, збиранням, зберіганням та наданням інформації щодо діяльності аграрних підприємств.

До компетенції державних органів також належить необхідність вирішення в законодавчому полі питання ринку землі. Дія мораторію на продаж землі виключає можливість використання останньої в ролі застави, що, відповідно, знижує можливість отримання кредитних ресурсів.

Альтернативним варіантом є використання потенціалу приватного капіталу у формі створення та діяльності кооперативних банків. Виходячи з банківської практики високорозвинутих країн, значна частка кредитування сільського господарства здійснюється кооперативними фінансовими інститутами. У Фінляндії частка кооперативних банків у кредитуванні сільського господарства складає 58 %, у Нідерландах — 90 %, Японії — 80 %, Франції — 75 %, Австрії — 65 %, Португалії — понад 60 %, Бельгії — 50 %, Швеції — 45 %, ФРН — 44 %, Іспанії — 30 %. У США кооперативна система фермерського кредиту надає фермерам третину кредитів на покупку землі шосту частину коротко- і середньострокових кредитів [8]. Зважаючи на це, важливим у стимулюванні розвитку аграрного сектору України є розвиток системи кооперативних банків.

Оскільки дані фінансові установи обмежені територіальною ознакою, то актуальним було б внесення змін щодо зменшення мінімальної необхідної суми статутного капіталу для заснування кооперативних банків. В першу чергу це зумовлено обмеженістю фінансових ресурсів територіальних суб'єктів економіки. З української банківської практики — в Україні відсутні кооперативні банки, хоча дана форма передбачена законом України "Про банки та банківську діяльність".

Розвиток аграрного сектору економіки дає можливість наростити податкову базу, а, відповідно, й дохідну частину бюджету, збільшити кількість робочих місць, ефективніше використовувати наявний сільськогосподарський ресурс, збільшити обсяг валютних надходжень та гарантувати питання продовольчої безпеки країни.

Пропозиції заходів, покликаних покращити ситуацію банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників України, зображено на рисунку 3.

Розвиток аграрного сектора дозволить збільшити податкову базу, а відповідно й дохідну частину бюджету, збільшення робочих місць та підвищує рівень продовольчої безпеки держави. Використання НБУ тимчасових аграрних кредитів для регулювання попиту та пропозиції на грошову масу. В періоди, коли попит на гроші перевищує пропозицію, НБУ може робити специфічні ін'єкції в банківську

систему шляхом видачі кредитів аграрним підприємствам (звичайно через комерційні банки) на сприятливих для них умовах. Що це може дати? По-перше, НБУ зможе збалансувати ситуацію на ринку, по-друге, аграрії отримають такі необхідні для їх діяльності кредити, по-третє, виникне згладжений ефект оскільки кредити будуть повертатися поступово (в банківській практиці найбільш широко розповсюджена практика повернення кредитів — частинами).

ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗРОБОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аграрний сектор має стратегічно важливе значення для України. Від його стану напруга залежить продовольча безпека країни.

Отже, для розвитку фінансування аграрного сектору економіки шляхом використання банківського кредиту пропонується наступне:

- поширення практики надання пільгових кредитів;
- створення спеціалізованої державної кредитної установи (Державний аграрний банк);
- державна підтримка створення кооперативних банків та розвиток їх системи (на прикладі країн заходу);
- державне сприяння розвитку лізингових операцій в сільському господарстві.

Особливо важливим є перейняття досвіду розвинутих країн, які вже мають більш досконалі системи фінансування аграрного сектору. Переважно в основі лежить кооперативна форма існування банківських установ. Стимулювання розвитку кооперативних банків, які взагалі відсутні в Україні, дозволить забезпечити аграріїв необхідними фінансовими ресурсами.

Література:

1. Вдовенко Л.О. Стан банківського кредитування аграрних підприємств / Л. О. Вдовенко // Збірник наукових праць ВНАУ. — 2012. — № 3. — С. 3—7.
2. Бюлетень (електронне видання) Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897
3. Дадашев Б.А. Перспективи розвитку кредитування аграрних підприємств // Б.А. Дадашев // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. — 2013. — № 1 (том 2). — С. 14—20.
4. Закон України "Про Державний бюджет України на 2015 рік" [Електронний ресурс]. —

Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80-19/page2>

5. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/page8?text=2016#w11>

6. Валовий внутрішній продукт [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного банку України. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/files/GDP_u.xls

7. Фаюра Н.Д. Стан і проблеми короткострокового кредитування підприємств АПК / Н.Д. Фаюра, О.В. Марценюк-Розарьонова, Н.М. Андреева // Збірник наукових праць ВНАУ (Серія: Економічні науки). — 2011. — № 2. — С. 94—99.

8. Шиян Д.В. Перспективи розвитку банківського кредитування аграрного сектору на основі зарубіжного досвіду / Д.В. Шиян // Вісник Української академії банківської справи. — 2011. — № 2. — С. 73—79.

References:

1. Vdovenko, L. O. (2012), "The state of bank lending of agricultural enterprises", Zbirnyk naukovykh prats VNAU (Serii: Ekonomichni nauky), vol. 3, pp. 3—7.
 2. National bank of Ukraine (2015), "Statistical Bulletin (electronic version) of National bank of Ukraine", available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897 (Accessed 12 June 2015).
 3. Dadashev, B.A. (2013), "Prospects of lending of agricultural enterprises", Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii, vol. 1, pp. 14—20.
 4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On State Budget of Ukraine for 2015", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80-19/page2> (Accessed 12 June 2015).
 5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), "Land code of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/page8?text=2016#w11> (Accessed 12 June 2015).
 6. National bank of Ukraine, (2014), "Indicators of Gross Domestic Product", available at: http://www.bank.gov.ua/files/GDP_u.xls (Accessed 12 June 2015).
 7. Faiura, N. D. (2011), "State and problems of short loans AIC", Zbirnyk naukovykh prats VNAU (Serii: Ekonomichni nauky), vol. 2, pp. 94—99.
 8. Shyian, D. V. (2011), "Prospects of bank lending of agricultural sector based on foreign experience", Visnyk Ukrain'skoi akademii bankiv'skoi spravy, vol. 2, pp. 73—79.
- Стаття надійшла до редакції 24.06.2015 р.